

Ses Camarones

Dues epigrafies funeràries romanes

per Joan Roig Ribas

En aquest breu article divulgarem el descobriment arqueològic de dues inscripcions realitzat durant l'any 2018 a les excavacions del jaciment romano-bizantí de ses Camarones (fig. 1-3).

L'assentament consta d'una *domus* bizantina (vil·la rural), la datació de la qual s'ha establert a partir de les troballes ceràmiques dels estrats que cobrien i acaramullaven les diverses estances. Les ceràmiques, generalment de producció local, es podien adscriure, en la seua gran majoria, als segles VI-VII dC: es tractava, en general, de fragments de bases, nanses i vores del tipus amfòric RE-0103, així com de ceràmica comuna (vaixel·la de taula) amb decoració incisa *ante coctionem* amb motius polilineals.

La *domus* semblava dividida en dues zones que haurien tingut funcions i usos diferents. Una *pars urbs* o zona residencial, a la part nord de l'excavació, formada, com a mínim, per vuit estances. Aquest tram domèstic/residencial estaria separat de la zona agrícola/forestal (*pars rustica*) per un mur que travessava el solar en diagonal.

Així doncs, i de forma breu i somera, hem tractat d'establir el context arqueològic on foren trobades les dues epigrafies, que aparegueren reutilitzades a l'aparell de sengles murs exteriors de la casa datada a l'època bizantina.

Epígraf núm. 1 (UE-16015)

Làpida romana reutilitzada com a maçoneria dins el mur UE-16039. La inscripció està cap per avall i falta la seua meitat inferior. El carreu calcari és paral·lelepípede (0,40

Resum

En aquesta breu nota intentem aportar noves evidències arqueològiques que ens ajudaran a fer créixer una mica més el coneixement del passat de la nostra illa. En aquest cas, es tracta de dues inscripcions funeràries romanes que, a més, haurien d'entrar a formar part del *corpus* d'inscripcions llatines de la nostra illa, que no és, per altra banda, gaire extens. Aquestes dues làpides van ser trobades al jaciment bizantí de ses Camarones (s. VI-VII dC) amb motiu del control arqueològic realitzat sobre el projecte de desdoblament de la carretera de Santa Eulària C-733 a la seva fase 1. Es van trobar reutilitzades a la maçoneria d'uns murs que conformaven les estances d'aquest assentament rural. De la interpretació d'aquestes hem col·legit una possible ascendència de la tribu Valèria sobre l'illa en època romana (qui sap si possibles descendents del poeta Marcial) i resulta que també han aportat una prova fefaent i arqueològica del pas del paganisme al cristianisme.

Mots clau: ses Camarones, epigrafia funerària, *gens* Valèria, família *Martialis*.

Abstract

In this brief article we will try to provide new archaeological evidences that will help us to boost the knowledge of the past of our island a little bit more. In this case, we will talk about two Roman funerary inscriptions that should also become part of the Latin's inscriptions *corpus* that have been found in our island, and in addition we must say that is not very huge. These two tombstones were found at the Byzantine site of ses Camarones (6th-7th centuries AD) on the occasion of the archaeological monitoring because of the new project to widen the Santa Eulària C-733 road in its phase 1. They were found reused in the masonry of some walls that belonged to the rooms of this rural settlement. From the interpretation of these two tombstones we have inferred a possible ascendancy of the Valerius tribe on the island during the Roman period (who knows, perhaps they could be descendants of the poet Martial) and they have also turned out to provide irrefutable and archaeological evidence of the transformation from paganism to Christianity.

Keywords: ses Camarones, funerary epigraphy, *Valerius gens*, *Martialis* family.

x 0,47 x 0,48 m) (fig. 4 i 5). Formada per lletres majúscules cisellades d'una manera rudimentària, consta de quatre línies clarament llegibles: **D (is) M (anibus) / L (ucio) VALERI / O MARTI / ALI**

Traducció: Als déus manes / per a Lucius Valeri /us Marti /alis. La resta és, actualment, il·legible. La primera línia conté la típica dedicatòria funerària que es troba a les là-

pides romanes, a saber, als manes: ànimes divinitzades dels avantpassats difunts. La paraula *sacrum* està absent (fet que no succeeix a les inscripcions de l'Alt Imperi), per la qual cosa l'hauríem d'adscriure a una època tardana, probablement en una fase ja de transició entre l'Alt i el Baix Imperi (segles II-III dC). El *tria nomina* romà (és a dir, el nom complet del difunt) consta de

De dalt a baix: figura 1: Localització del jaciment de ses Camarones amb la carretera actual C-733. Es troba soterrat davall la sortida cap a Jesús a l'actual rotonda ovalada del torrent de ses Vinyes (Eiviss Garden); figura 2: Fotografia zenital del jaciment de ses Camarones en el moment de la troballa de les dues làpides; figura 3: Planimetria.

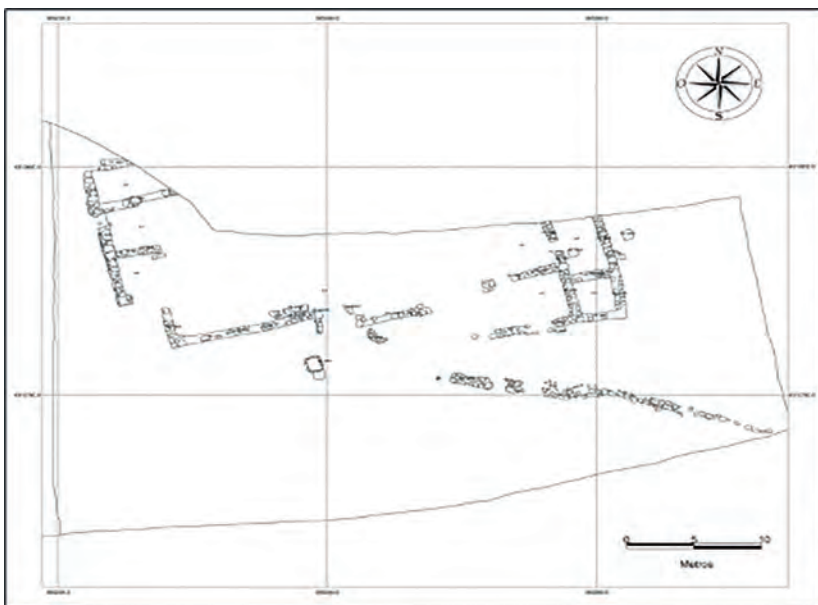
tres parts i ocupa de la segona a la quarta línia de la làpida: *praenomen* (nom de pila), *nomen* (gens o clan familiar, és a dir, cognom) i *cognomen* (nom, o de vegades un sobrenom, de línia familiar de la gens). *Lucius* (*Lucio* en datiu) correspon al nom de pila del difunt, que, per tant, pertanyia a la gens *Valerius* i a la família *Martialis*.

Epígraf núm. 2 (UE-16021)

Làpida romana reutilitzada com a maçoneria al mur UE-16022. Falta la meitat superior. El carreu és tallat sobre pedra calcària amb forma paral·lelepípedica (0,49 x 0,47 x 0,41 m) (fig. 6 i 7).

Es tracta d'una inscripció funerària les lletres de la qual estan cisellades en majúscules rústiques amb divisions entre les paraules marcades per punts a mitja alçada de les lletres i, de manera més elaborada, per *hederae* (dissenys de fulla d'heura). Les quatre línies que es poden transcriure (és a dir, clarament llegibles) són les següents: **AN (nis) VIII M (ensis) IIII / D (iebus) XXVII / PATER FILIO / PISSIMO**

Les dues primeres línies fan referència a l'edat del difunt: 9 anys, 4 mesos i 27 dies. Les dues següents porten la dedicatòria: "del seu pare al seu fill més obediència".

Aquest tipus d'inscripcions amb majúscula rústica i interpuntuació amb *hederae* s'acostuma a adscriure al segle III dC.

Conclusions

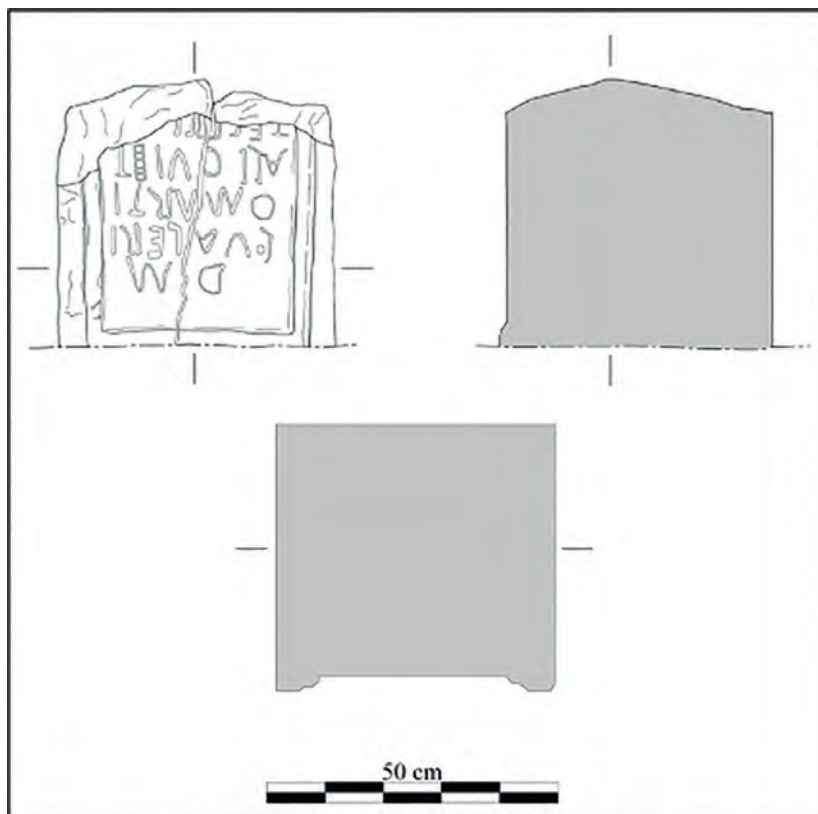
Aquestes inscripcions funeràries deuen provenir originàriament d'una necròpolis romana associada a un assentament rural que no ha estat trobat a l'àrea i als nivells d'excavació del jaciment de ses Camarones. Potser podrien pertànyer a una fase prístina del jaciment que encara no havia estat descoberta en el moment en què vam ser substituïts en les tasques d'excavació. Sí que vàrem trobar, a les proximitats de ca na Negreta, una necròpolis romana (associada a un *lacum* per decantació d'oli), però és potser massa aviat per vincular-la positivament amb aquestes dues làpides.

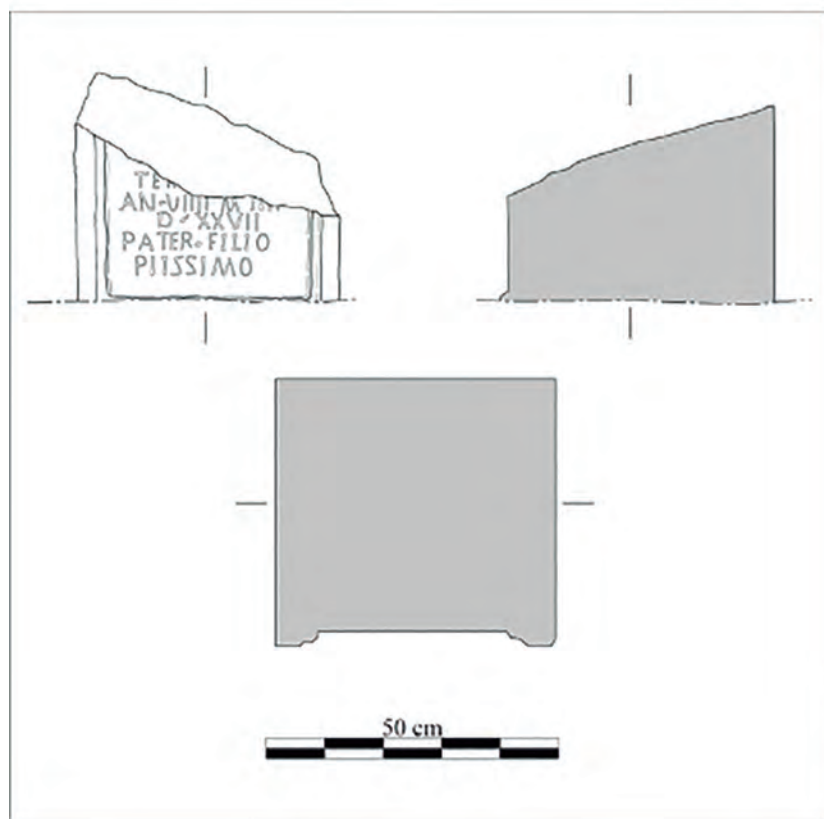
Pel que fa a la primera làpida descrita (UE-16015), una hipòtesi interessant seria intentar traçar una possible relació amb el poeta i

A dalt, figura 4: Fotografia de detall de la làpida UE-16015.
A baix, figura 5: Dibuix de la làpida UE-16015.

*El trasllat
d'aquestes
dues làpides
funeràries
romanes de
ses Camarones
i la seua
reutilització
en murs de
cases bizantines
apunta a un
canvi important
en els costums
religiosos
locals*

A dalt, figura 6: Fotografia de detall de la lápida UE-16021. A baix, figura 7: Dibuix de la lápida UE-16021.

epigramatista romà Marcial (40-104 dC, nom complet Marcus Valerius Martialis), nascut a Bilbilis,

l'actual Calatayud. Després de diversos anys de greus dificultats econòmiques, el poeta es va traslladar

a Roma l'any 64 dC, on va aconseguir el patrocini de diversos nobles importants així com de dos emperadors, Tit i Domicià. És molt probable que gràcies al suport d'aquesta dinastia imperial, els Flavis, la tribu Valèria pogués adquirir possessions a l'Ebusus romana. Cal tenir en compte que per aquesta època Eivissa, i sobretot la seua capital, va rebre un impuls considerable arran del decret del *ius Latii* (74 dC), que atorgava la condició de municipi a nombroses colònies romanes que abans havien estat ciutats púniques federades (com fou el cas de l'Iboshim púnica). Aquesta transformació va donar lloc a grans obres públiques a Eivissa, com l'aqüeducte que portava l'aigua a la capital: un dels trams del qual, per cert, és relativament proper al lloc que ens ocupa en aquest article (*vide* Roig, 2021). El decret també permetia tant als ciutadans romans com als nadius de l'illa comprar i vendre parcel·les de terres, transaccions abans reservades només a aquells que posseïen la ciutadania llatina o romana. És en aquest context on podem imaginar la possible arribada a Eivissa del clan familiar *Valerius Martialis*.

Per altra banda, el trasllat d'aquestes inscripcions apunta a un canvi en els costums religiosos locals. La reutilització de dues làpides paganes en un jaciment bizantí indica la presència, òbviament, d'una cultura cristiana. És impensable que individus pertanyents a la mateixa filiació religiosa haguessin profanat les sepultures. Aquestes restes formen part, i la materialitzen en evidències físiques, d'una ruptura en els rituals i costums locals, i mostren una fefaent transició a Eivissa del món pagà-romà al cristià-bizantí.

Bibliografia

Roig Ribas, Joan (2021): *Ca s'Obrador: Un nou tram de l'aqüeducte romà d'Ebusus*. Revista *Eivissa*, núm. 69 (p. 68-72). Institut d'Estudis Eivissencs, 2021.

JOAN ROIG RIBAS
ARQUEÒLEG ■